

บทบรรณาธิการ

สภาพการณ์ของประเทศไทยนับตั้งแต่เริ่มใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่หนึ่งจนกระทั่งแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับปัจจุบันซึ่งยาวนานถึง 5 ทศวรรษ หากพิจารณาถึงการเปลี่ยนแปลงของประเทศไทยโดยลำดับ เห็นได้ชัดว่า การที่รัฐเน้นการพัฒนาประเทศโดยมุ่งสร้างความเจริญเติบโตและดำรงรักษาเสถียรภาพทางเศรษฐกิจมากกว่าความเป็นธรรมในการกระจายรายได้ ทำให้ภาคธุรกิจอุตสาหกรรม และภาคบริการเติบโตอย่างขนานใหญ่ พร้อม ๆ กับการขยายตัวและเจริญเติบโตต่อเนื่องอย่างไร้ทิศทางของเมืองและชนบท โดยเฉพาะในด้านโครงสร้างพื้นฐานที่สามารถเอื้ออำนวยความสะดวกสบายและแก่ธุรกิจอุตสาหกรรมรวมทั้งภาคบริการ แม้จะประสบความสำเร็จอย่างมาก แต่ผลของการพัฒนาดังกล่าวก่อให้เกิดปัญหาสำคัญหลายประการในทุกภาคส่วนของประเทศ ได้แก่ ปัญหาความยากจน ปัญหาช่องว่างระหว่างคนรวยกับคนจน ปัญหาความเหลื่อมล้ำหรือช่องว่างระหว่างรายได้ของชนบทกับเมือง ปัญหาคุณภาพชีวิต ปัญหาทรัพยากรธรรมชาติเสื่อมโทรม ความล้มเหลวของการจัดการสภาพแวดล้อม และปัญหาวิกฤตทางวัฒนธรรม ปัญหาเหล่านี้ทับทวีขึ้นเรื่อย ๆ เหตุที่เป็นเช่นนี้เพราะว่าภาครัฐให้การสนับสนุนต่อภาคเกษตรรายย่อยและชนบทน้อยกว่าธุรกิจอุตสาหกรรมและภาคบริการ มีหน้าซ้ำชนบทยังถูกดูถูก ขูดรีดทรัพยากรและแรงงานเพื่อรองรับการเติบโตขยายตัวของภาคธุรกิจอุตสาหกรรมและเมือง สภาพเช่นนี้เป็นการแย่งชิงทรัพยากรจากชนบทสู่เมือง หรือเข้าลักษณะสภาพเมืองล้อมป่า อันส่งผลต่อคนในสังคมถึงวิถีคิดซึ่งอยู่บนฐานผลประโยชน์ของตนเป็นที่ตั้ง โดยขาดความรับผิดชอบต่อชุมชนสังคม และแม้แต่วัฒนธรรมของตนเอง พร้อมทั้งจะใช้วิธีการทุกอย่าง รวมทั้งอำนาจและความรุนแรงเพื่อให้ได้มาและรักษาไว้ซึ่งผลประโยชน์ของตนและกลุ่ม พรรคพวก บางคนบางกลุ่มถึงกับดูถูกดูแคลนวัฒนธรรมอันเป็นรากเหง้าของตนเอง และสามารถขายทุกสิ่งทุกอย่างได้ สภาพที่เป็นไปเช่นนี้ทำให้ทั้งสังคมเมืองและชนบทอันเป็นฐานล่างไม่มีพลังเพียงพอที่จะดำรงตนอยู่อย่างปลอดภัยในสถานการณ์ปัจจุบันและเกิดความสับสนต่อการหา路ทางให้อยู่รอดได้ในอนาคต

ฐานล่างของสังคมแต่ละแห่งต่างมีทุนในรูปแบบต่าง ๆ เช่น ทุนสิ่งแวดล้อม และทรัพยากรธรรมชาติ ทุนทางสังคม ทุนวัฒนธรรม เป็นต้น ทุนเหล่านี้ช่วยให้การดำรงชีวิตเป็นไปอย่างสมดุล แต่การพัฒนาที่ผ่านมาจนกระทั่งปัจจุบัน ซึ่งใช้เศรษฐกิจหรือเงินเป็นตัวตั้ง ได้เปลี่ยนทุนซึ่งเป็นสมบัติร่วมของคนส่วนใหญ่ให้เป็นทรัพย์สินเงินทองของคนส่วนน้อยโดยที่ทุนดังกล่าวซึ่งเคลื่อนย้ายไม่ได้และเป็นประโยชน์ต่อผู้คนอย่างยั่งยืนได้กลายเป็นเงินที่เคลื่อนย้ายได้ง่าย เมื่อเป็นเช่นนี้การพัฒนาที่ผ่านมาแม้ทำให้ความเจริญ

ทางวัตถุขยายตัวอย่างกว้างขวางแต่ได้ทำลายฐานล่างของสังคมให้อ่อนแอลง เมื่อฐานล่างของสังคมอ่อนแอ จึงเกิดวิกฤตทั้งด้านเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม การที่จะแก้ไขวิกฤตดังกล่าวจึงอยู่ที่การส่งเสริมความเข้มแข็งให้กับฐานล่างด้วยการเปลี่ยนแปลงแนวทางการพัฒนาซึ่งมุ่งสร้างความมั่งคั่งของสังคมข้างบน โดยมุ่งหวังให้กระจายมายังเบื้องล่างมาเป็นสร้างความเข้มแข็งฐานล่างของสังคมด้วยการศึกษาจากความเป็นจริงของชุมชน หรือใช้พื้นที่เป็นตัวตั้งให้เข้าใจถึงศักยภาพชุมชน และหาสู่ทางพัฒนาโดยมุ่งสร้างความเข้มแข็งฐานล่าง เมื่อฐานล่างเข้มแข็ง ย่อมเป็นที่แน่นอนว่าสังคมทั้งหมดก็จะเติบโตอย่างแข็งแรงและมั่นคงมากขึ้น

การพัฒนาสังคมให้มั่นคงแข็งแรง นอกจากนักพัฒนาต้องสนใจในศาสตร์ของตัวเองอย่างกว้างขวางแล้ว ควรให้ความสนใจในอีก 2 เรื่องให้มาก คือ เรื่องธรรมชาติแวดล้อม และสนใจวัฒนธรรมของสังคม เพราะทั้งสองอย่างเป็นจุดเชื่อมระหว่างศาสตร์การพัฒนาต่าง ๆ กับการดำรงชีวิตของมนุษย์ในสังคม เมื่อสนใจธรรมชาติแวดล้อมของสังคมอย่างลึกซึ้ง สิ่งที่ทำให้เราประจักษ์คือ ภัยพิบัติน้ำท่วมของสังคมที่เกิดขึ้นมาอย่างต่อเนื่องในทุกส่วนของประเทศ อันได้แก่ การทำลายสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์และระบบนิเวศวิทยาอย่างหนักหน่วง ส่วนในเรื่องวัฒนธรรมของสังคม คงเห็นได้ชัดเจนว่า วัฒนธรรมของชาติและภูมิปัญญาซึ่งมีความหลากหลายไปตามสภาพพื้นที่ได้รับผลกระทบที่ไม่ต่างไปจากการทำลายสภาพแวดล้อมของภูมิศาสตร์และระบบนิเวศ

สิ่งที่ต้องกังวล คือ ผลกระทบด้านลบของระบบทุนนิยม และระบบบริโภคนิยมแบบสุดโต่งที่เป็นอยู่ในสังคมไทย ขณะนี้ยังคงทับทวีขึ้นเรื่อย ๆ อย่างไรก็ดีจุดหมายปลายทางดังกล่าวได้ทำลายความหลากหลายทางธรรมชาติ ทำลายถิ่นที่อยู่อาศัยของสรรพชีวิตในป่า ภูเขา แม่น้ำ อากาศ และนำมาซึ่งความสูญสลายทางวัฒนธรรมโดยเฉพาะวัฒนธรรมพื้นถิ่น สิ่งที่เราควรพิจารณาคือ เราควรให้น้ำหนักต่อการรักษาไว้ซึ่งความหลากหลายของวัฒนธรรมควบคู่ไปกับการรักษาสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์และระบบนิเวศวิทยาด้วยการพัฒนาที่ยั่งยืน อีกทั้งต้องช่วยกันต่อยอดวัฒนธรรมของชาติและท้องถิ่น ไม่ควรปฏิเสธตัวเองด้วยการให้น้ำหนักความสำคัญกับสิ่งภายนอกจนเกินไป เพราะมนุษย์เป็นสิ่งมีชีวิตซึ่งมีวัฒนธรรมบนฐานของภูมิศาสตร์และระบบนิเวศวิทยา วัฒนธรรมจึงปฏิสัมพันธ์กับชีวิตมนุษย์ วัฒนธรรมของชนเหล่าใดย่อมมีส่วนกำหนดชีวิตและสังคมของชนหมู่นั้นแตกต่างกันไป แต่ละวัฒนธรรมจึงมีพื้นที่ของตนเองที่ไม่ควรซ้อนทับหรือถูกกลืนจากวัฒนธรรมอื่นจนหมดเนื้อหมดตัว เราจะต้องรักษาไว้และพัฒนาทั้งวัฒนธรรมและธรรมชาติแวดล้อมของสังคม การนำการพัฒนาภายนอกมาใช้ควรใช้วิจารณญาณประยุกต์ให้เหมาะสมกับวัฒนธรรมและสภาพแวดล้อมของเราเป็นประการสำคัญ

สภาพการพัฒนาประเทศแนวใหม่ได้ทำให้ชุมชนตกอยู่ภายใต้กระแสการพัฒนาที่ถูกครอบงำด้วยเศรษฐกิจทุนนิยมเสรีอย่างเต็มที่ กระแสที่ว่านี้ไม่เคยหยุดยั้ง เห็นได้จากการผลิตทั้งในด้านเกษตรกรรมและอุตสาหกรรมที่ก่อให้เกิดการแก่งแย่งทรัพยากรระหว่างกลุ่มบุคคลต่าง ๆ ในสังคม ผลก็คือ กลุ่มนายทุน พ่อค้า นักการเมือง ข้าราชการ และเครือข่ายได้ผลประโยชน์มหาศาล มีความมั่งคั่งและมีอำนาจที่นำไปสู่ความสำเร็จในการผลิตที่ขยายใหญ่โต มีกลุ่มเครือข่ายผลประโยชน์โยงใยทั้งภายในและภายนอกชุมชนอย่างกว้างขวาง ในขณะที่ประชาชนชาวบ้านหรือราษฎรธรรมดา ซึ่งส่วนมากด้อยกว่ากลุ่มแรกในทุกด้าน ไม่มีศักยภาพและเครือข่ายที่จะช่วยให้ครอบครัวอยู่รอด ยังคงดำรงชีวิตด้วยระบบเศรษฐกิจพอเพียงโดยอาศัยฐานทรัพยากรที่มีอยู่ในแผ่นดินแบบดั้งเดิมซึ่งถ่วงทอถ่วงมาเลี้ยงตนเองและครอบครัว กลุ่มประชาชน ชาวบ้านหรือราษฎรธรรมดาที่วันนี้อยู่ในสภาพที่ถูกเอารัดเอาเปรียบจากนายทุน พ่อค้า นักการเมือง ข้าราชการ และกลุ่มเครือข่าย มีหน้าซำยังถูกกลุ่มดังกล่าวแย่งยึดเอาทรัพยากรทั้งที่เป็นของส่วนรวม และของส่วนตัวในชุมชนไปเป็นของตนเอง ทำให้ทรัพยากรนับวันแต่จะร่อยหรอลงไปเรื่อย ๆ ช่องว่างระหว่างคนสองกลุ่มจึงมากขึ้นทุกที นอกจากนี้การพัฒนาแนวใหม่ยังส่งผลต่อการทำลายสภาพแวดล้อม ระบบนิเวศและวัฒนธรรมอันดีงามจนมีผลกระทบต่อดำรงชีวิตและความสงบสุขของผู้คนและสังคมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

วันนี้คงยังไม่สายเกินไปที่จะฟื้นฟูธรรมชาติ และวัฒนธรรมของสังคม รวมทั้งศีลธรรมหรือความดีงามของมนุษย์ให้กลับคืนมา โดยที่ทุกหน่วยของสังคมตั้งแต่ครอบครัว ชุมชน สถาบันการศึกษา และสถาบันทางสังคมต่าง ๆ จะต้องร่วมมือกันอย่างจริงจัง เพื่อยับยั้งวงจรอุบาทว์ที่เกิดจากกลุ่มนายทุน พ่อค้า นักการเมือง ข้าราชการ และเครือข่ายผลประโยชน์ต่าง ๆ ให้ลดการแสวงหาประโยชน์จากการพัฒนาที่ถูกครอบงำด้วยเศรษฐกิจทุนนิยมเสรี มิใช่ปล่อยให้กระแสคลื่นของการพัฒนาหอบพัดพาเอาทุกสิ่งทุกอย่างไปสู่หายนะ

บทความทั้งหมดที่พิมพ์เผยแพร่ในวารสารฉบับนี้ เป็นเพียงส่วนเสี้ยวเล็ก ๆ ทางมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ผลงานดังกล่าว ผ่านการคัดสรรจากกองบรรณาธิการและผู้ทรงคุณวุฒิอย่างเข้มงวด หวังเป็นอย่างยิ่งว่านอกจากผู้สนใจจะได้รับสาระความรู้แล้วยังสามารถนำไปปรับใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการแก้ไขปัญหาวิกฤตต่าง ๆ ของสังคมได้ด้วย

ชวน เพชรแก้ว

